

Végezetül az sem hagyható figyelmen kívül, hogy ránk vonatkozó részletek is vannak Fodor naplójában. Elsősorban Fülep Lajos nagybecsű emlékeire gondolok, diákkorának megidézett epizódjaira a százforduló tájáról, suhanckori újságíróskodásáról, a dorbézoló torontáli földesurakról, a részeges, piarista tanárokról, Lauka Gusztávról, Hazai Verai Jánosról tesz említést. Saját élményeit, találkozásait idézve említi Fodor Major Nándor, Szeli István, Bori Imre, Tolnai Ottó, Hornyik Miklós nevét, anélkül, hogy ez több lenne pusztá hivatkozásnál, utalásnál.

GEROLD László

S Z Í N H Á Z

HÁROM NŐVÉR — A KRITIKA TÜKRÉBEN

Ascher Tamás *Három nővér*-rendezése a budapesti Katona József Színházban a magyar színjátszás utóbbi másfél-két évének legtöbb figyelmet kiváltó produkciója mind otthon, mind pedig külföldön. Elnyerte a színikritikusok díját, 28 kritikus közül húszan minősítették legjobb előadásnak, s ezt a külföldi meghívások és méltatások is igazolják. A jugoszláv újságolvasók először a tavaszi budapesti nemzetközi kritikustanácskozást követően értesülhettek az eseményszámba menő *Három nővér*ről, amikor a zágrábi *Danas* c. hetilap kritikusa (Dalibor Foretić) ismertette lelkes szavakkal az előadást. Ez a cikk a belgrádi meghívás egyenes előzményének tekinthető. Hogy Ascher Tamás rendezése fölöttébb kedvező fogadtatásra talált a BITEF-en, azt a belgrádi, zágrábi, újvidéki szerbhorvát kritikákból készült válogatásunk példázhatja.

Az *előadásról* általánosságban írva jegyzi meg a *Danas* cikkírója, hogy a *Három nővér* teljes mértékben igazolta az elvárásokat, a BITEF addigi előadásai közül „mély, életet jelző szívdobbanásként” mutatta fel „az ember kétségbeeséstől, félelemtől, szorongástól, magánytól és bármiféle változás lehetetlenségétől elcsúnyult és eszelőssé torzult arcát”. A belgrádi hetilap, a *NIN* kritikusa (Vladimir Stamenković) is így látta, hogy az idei fesztivál szalagcímében kifejezett rendezőelv, a szintézis színháza először a pesti előadásban kapott igazolást. Ascher rendezése, jegyzi meg a kritikus, az első pillanatban a „tradicionalizmus, a Sztanyiszlavszkij-féle szellemi naturalizmus” ismérveit éppen úgy tartalmazza, mint a jól megcsinált darabok elemeit, de arra a kérdésre,

hogy „magas színvonalú-e az előadás”, a felelet: „igen”. „Ilyenné teszi a közeli és távoli dolgok véletlenszerű találkozásának hangsúlyozása, a mindennapi dolgok különlegességének megmutatása, mindannak láttatása, ami a nézőben az élet banalitása előtti ámulatot kiváltja, s amivel ez az előadás valójában a csehovi színház legmélyére hatol.” Hasonló meglátásai voltak a zágrábi *Vjesnik* kritikusanak (Marija Grgičevićnek), aki szerint a *Három nővér* „észrevétlenül, de lényege szerint egyesíti a klasszikus művet és a korszerűséget, a szerző korát a mi korunkkal, a kifinomult humort és a megrázó érzést (...), leírhatatlan izgalmat vált ki, a könnyekig megráz, és — nem túlzás — a katarzis nemes erejével hat.” Erről ír, a zárójelenet említésével, a *Politika* kritikus (Radomir Putnik) is: „Miközben a nők felismerik életük tartalmatlanságát és céltalanságát, addig a távozó katonaság díszlépésben búcsúzik a ház lakóitól; szenvedésnek és ünnepélyességnek, vágyanak és pompának, a sorssal szembeni tehetetlenségnek és a szép formák ürességének egymásba fonódása teszi teljessé az életet.”

A belgrádi *Večernje novosti* kritikus (Feliks Pašić), aki azzal zárja bírálatát, hogy a pestihez hasonló előadásokról felesleges okoskodni, ezeket „láttni kell”, a rendezés titkára próbálja rávezetni olvasóit, amikor felteszi a kérdést: „Mit tett Ascher Tamás?” A válasz: „Valami látszatra tökéletesen egyszerűt: úgy rendezte Csehovot, hogy engedte felszínre törni, amit mi ennél az írónál rejtettnek, határozatlannak, visszafojtottnak, alig megfoghatatlannak szoktunk meg, s mindez olykor a történet fővonalával egyesülve konkrét színpadi formát kap.” Aschernál „Csehov szereplői nem szégyellik megmutatni, mit éreznek, mi történik velük. Őszintén óhajtják az életet, és őszintén szenvednek, amikor felismerik, hogy az élet mellettük megy el, mint a homok kifolyik az ujjai között”. A rendezőnek nincsenek műfaji gondolatai, mert egyensúlyba tudja hozni a mérleg komikus és tragikus felét. „Ascher elveti annak gondolatát, hogy Csehov műveiben semmi sem történik; sokkal több történik, mint ahogy téves és felszínes Csehov-tolmacsolások alapján várnánk. És ami mindennél fontosabb: ami történik, az igazi emberekkel történik...” A csehovi sorsok életterét a *Borba* kritikus (Milutin Mišić) az előadás „nyomott, ideges, túlfeszített légkörében” látja megvalósulni. Azokban az egymást követő jelenetekben, melyekben a szereplők arra törekednek, hogy az életet vidámmá tegyék. „Hiába, mert már a következő replika vagy tett kegyetlenül arról tanúskodik, hogy nincs erejük kiszakadni az elhibázott, vidéki tengődésből s az ennél semmivel sem céltalanabb katonai vándoréletből.” A *NIN* kritikus szerint a rendezés erénye, hogy Ascher bátran „vállalja a teatralizmust, szuggesztív módon egyesíti a színpadiasságot a spontaneitással, mégpedig úgy, ahogy a modern színjátszásban ezt a nagy, német rendezőktől láttuk”. Az újvidéki *Dnevnik* bírálója (Vladimir Ko-

picl) a rendezői munka gondosságára figyelt fel, amit — akárcsak a *Vjesnik* kritikusa — a nagyszerű színészi teljesítményekben lát érvényesülni.

A *Vjesnik* kritikájának egyik alcíme „színészi előadás”-ként jegyzi a *Három nővért*, kinek szereplői „anyanyelvi szinten művelik a legújabb színházi törekvésekkel dúított lélektani színházat”. A legtöbb kritika *Básti Juli* Másájával foglalkozik: „keserű és túlérzékeny” (*Borba*); „szép és szenzibilis” (*NIN*); „a visszafojtott érzésektől az erős kitörésekig ívelő, széles színészi skálán játssza el Mása érzékiségét, így mutatva meg szerepe sokrétűségét” (*Politika*); „szép is, csábító is, kacér is, és — pillanatokra — magabiztos kisvárosi précieux, de nő is, akinek titkai vannak, magába és a körülötte levő világba réved, boldogtalan, mint azok, akik többet remélnek az élettől annál, amennyit ők adhatnak az életnek” (*Večernje novosti*). *Bodnár Erika* Olgaként „fegyelmezett és mértéktartó” (*Borba*), „a másokért vállalt áldozat nemességét” (*Politika*) mutatja meg. *Irina Szirtes Ági* tolmácsolásában „finom és törékeny” (*NIN*); „még gyermekien csintalan és kiábrándult” (*Borba*); „a fiatal izgalmótól a korán elhamvadó és kiszáradó lányra jellemző, nehéz utat járja végig” (*Politika*). A *Večernje novosti* kritikusa, miután a szerepek rejtett jegyeinek megmutatását dicséri, elsőnek *Udvaros Dorotya* Natasáját említi: „Ő közönséges is, veszélyes kispolgár is, és pimasz úrnő is, de — ahogy, az Irinával való közös jelenetben látjuk — szerepet is játszik, és szerepjátszása egy másik Natasát is láttat.” A színésznő „gyönyörű Natasa, életerős, magabiztos és közönséges egyszerre” (*Vjesnik*); „szeszélyes és elkényeztetett” (*Borba*). A *Tuzenbach* szerepét alakító *Bán Jánost* a *NIN* a pátosz és a komikum csehovi vegyítésének kiemelkedő példájaként említi. *Balkay Géza* Szoljonijában a *Večernje novosti* részletekre figyelő kritikusa a „gátlásos magányosság jellemtanulmányára” ismert.

A kritikák nem részleteznek minden alakítást, legtöbb szereplőt csak felsorolnak, de megjegyzik, a színészek „kivétel nélkül gazdag egyéni és kiegyensúlyozott közösségi, kiemelkedő teljesítményt nyújtanak” (*Vjesnik*).

A 21. BITEF egyik nagydíját a zsűri az Ascher Tamás rendezte *Három nővért*nek ítélte oda.

G. L.